

8. 7. 2015

Veźměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Krajní nouze v trestním právu

Při běžném životě může často docházet k situacím, kdy se mezi sebou střetnou dva zájmy, z nichž jeden musí být obětován, aby mohl být druhý z těchto zájmů zachráněn. Tento střet je vyřešen prostřednictvím okolností vylučujících protiprávnost, v rámci kterých dochází, za splnění zákonem stanovených předpokladů, k preferenci jednoho z těchto zájmů. V následujícím textu se zaměřím na jednu z těchto okolností, a to na institut krajní nouze, stručně ji charakterizuji a vymezím podmínky, za nichž může být krajní nouze okolností, jež protiprávnost vylučuje.

Krajní nouze je definovaná v ustanovení § 28 zákona č. [40/2009](#) Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) jako „čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem“. [1]

Krajní nouze poskytuje občanům efektivní možnosti, jak chránit nejen své vlastní zájmy, ale i zájmy druhých osob. Jednání v krajní nouzi přitom může mířit vůči komukoliv, zajišťovaná prostota protiprávnosti je tak poměrně široká. A co víc – snaha ochránit zájmy své i zájmy cizí nemusí být jediná pohnutka ze strany jednající osoby, ta totiž může být vedena i jinými motivy, jako je například touha po dobrodružství či snaha získat pro sebe popularitu. [2]

Jak ostatně vyplývá již ze zákonného vymezení krajní nouze uvedeného v ustanovení § 28 trestního zákoníku, krajní nouze není libovůlí závislou na svévolném uvážení jednotlivce. Naopak, k jejímu naplnění je třeba dodržet zákonem stanovené mantinely:

Předně tak krajní nouze musí směřovat k odvrácení nebezpečí. Nebezpečí je přitom stav, kdy hrozí porucha. Hrozbu této poruchy způsobují příčiny nejrůznějšího charakteru, a to od přírodních sil, jako je zemětřesení, až po fyziologické procesy v lidském těle. Vyloučeno není ani to, že původcem nebezpečí může být člověk, který jej vyvolal. Nikoliv každé nebezpečí, v rámci kterého hrozí porucha, může být ovšem takovým nebezpečím, vůči němuž je krajní nouze připuštěna. Vždy musí být totiž dodržena podmínka přimosti. Podmínky krajní nouze tedy nesplňuje jednání, které směřuje vůči nebezpečí, jež má vzniknout teprve v budoucnu nebo vůči nebezpečí už skončenému. Naopak krajní nouze je připuštěna v případě, kdy je zřejmé, že daná událost již k poruše spěje a podmínky nutné k tomu, aby tato porucha vznikla, jsou věci náhody, která nastane s poměrně velkou pravděpodobností. [3] Nebezpečí musí reálně existovat. Pokud bude nebezpečí existovat pouze v představách osoby, jež toto nebezpečí odvrací, bude se jednat o tzv. putativní krajní nouzi posuzovanou podle zásad o skutkovém omylu. V případě, že nebezpečí existovalo jen v představě jednající osoby a meze této domnělé krajní nouze nebyly překročeny, pachatel nebude odpovědný za úmyslný trestný čin. Trestný čin spáchaný z nedbalosti však není vyloučen. [4] Poměrně diskutabilní se jeví otázka, zda nebezpečí může vycházet i od nepřičetné osoby, dítěte, případně od osoby jednající ve skutkovém omylu. Zatímco dříve se právní teorie i praxe přikláněla spíše ke krajní nouzi, v současné době tíhne k tomu, aby tyto otázky byly posuzovány dle zásad nutné obrany. [5] Tyto vývojové tendence považuji za správné, neboť útok ze strany těchto osob může být ve skutečnosti mnohem razantnější než v případě kterýchkoliv jiných subjektů, bylo by tedy kontraproduktivní obránce v jeho snahách odvrátit útok hrozící zájmu chráněnému trestním zákoníkem limitovat přísnějšími zásadami krajní nouze. Útok musí být totiž protiprávní objektivně, nemusí se tedy jednat o trestný čin: „Nutná obrana totiž směřuje proti útoku, který je objektivně protiprávní a nemusí být, jak již bylo zdůrazněno a jak připouštějí i zastánci protichůdného názoru, vždy trestným činem. Útok

musí splňovat jen požadavek, že útočí na zájem chráněný trestním zákoníkem. Proto máme za to, že nutná obrana je přípustná za splnění všech zákonných podmínek na ni kladených i proti útoku osoby nepřičetné, dítěte nebo osoby jednající ve skutkovém omylu.“ [6]

Další podmínkou, kterou musí jednání v krajní nouzi splňovat, je skutečnost, že přímé nebezpečí musí hrozit zájmu, který je chráněn trestním zákoníkem. Tento zájem může být představován jak zájmy společenskými, tak i zájmy jednotlivce. [7] Zájem, k jehož ochraně může krajní nouze směřovat, může být jak zájem jednajícího, tak i jiné osoby, jejíž život, zdraví, majetek a jiné se jednající snaží ochránit v rámci pomoci v krajní nouzi.[8] Aby mohla krajní nouze úspěšně vyloučit trestní odpovědnost, musí být ohroženým zájmem takový zájem, který je chráněn trestním zákoníkem. Zájmy chráněné dle jiných právních předpisů jsou v tomto ohledu bez významu. Jako příklad, který se v praxi vyskytl, mohu uvést obviněného, který řídil motorové vozidlo, ačkoliv k tomu mu byl uložen zákaz. Vše zdůvodnil tím, že důvodem pro jeho chování bylo to, že chtěl svého bratra, který řídit nemohl, dopravit do jeho zaměstnání. [9]

Třetím ze znaků je požadavek proporcionality, podle které by způsobený následek neměl být v souladu s ustanovením § 28 odst. 2 trestního zákoníku stejně závažný nebo dokonce ještě závažnější než následek, který hrozil. V této souvislosti je poměrně nejasná otázka, zda z dikce zákona vyplývá, že podmínku proporcionality naplňuje i takové jednání, kdy jednající, aby zachránil životy vícero osob, za tímto účelem obětuje život jednotlivce. Autor Jiří Jelínek se domnívá, že v tomto případě je podmínka proporcionality splněna, [10] poukazuje přitom však na různá nebezpečí, která sebou toto pojetí může přinášet. Příkladem se může jednat o situaci, kdy je jedna osoba úmyslně usmrcena za tím účelem, aby její orgány mohly být poskytnuty jiným osobám. [11] Stanovisko, že v rámci krajní nouze může být obětován jeden život pro záchranu vícero životů, nicméně zastává i soudní judikatura: „Jednou z podmienok krajnej núdze je, aby spôsobený následok nebol zrejme rovnako závažný alebo ešte závažnejší ako ten, ktorý hrozil. Uvedenú podmienku nesplňa konanie páchatela, ktorý zachraňuje vlastný život tým, že usmrtí iného. Túto podmienku však môže splňať konanie, ktorým obvinený obetovaním jedného ľudského života zachráni život viacerých ľudí.“ [12]

Osobně se domnívám, že otázka obětování jednoho člověka ve prospěch vícero osob, kterým tím může být zachráněn život, je otázkou značně diskutabilní, a to nejen s ohledem na výše uvedené nebezpečí, na které právě Jiří Jelínek poukazuje, ale i na to, že lidský život je hodnota, kterou nelze měřit množstvím, naopak, i jeden jediný lidský život je zájmem chráněným i na té nejvyšší právní úrovni a zasluhující té nejlepší ochrany. Nicméně i sama proporcionalita a její zachování není a nemůže být bez dalšího měřena kvantitou chráněných zájmů. S ohledem na výše uvedené se tedy domnívám, že z konstrukce možné proporcionality není možné bez dalšího dovozovat, že v rámci institutu krajní nouze může být posuzován i tento případ.

Dalším předpokladem, který musí být splněn, aby jednání osoby odvracející přímé nebezpečí bylo protiprávní, je subsidiarita. Podle zásady subsidiarity nebude krajní nouze dána, jestliže nebezpečí bude možné odvrátit i jiným způsobem, například útekem. [13]

Poslední podmínkou, kterou zákonodárce na institut krajní nouze klade, je skutečnost, že krajní nouzi není možné uplatnit u takových osob, které jsou povinny nebezpečí snášet. Tuto povinnost nebezpečí snášet ukládají určitému okruhu osob zvláštní právní předpisy. [14] Příkladem se bude jednat o hasiče, policisty, lékaře a jiné. Autor Jiří Jelínek v této souvislosti poznamenává, že nastavení tohoto limitu krajní nouze může být v některých případech poměrně nevyhovující. Příkladem může být situace, kdy je ošetřující lékař ohrožen chorobou. Vzhledem ke svým povinnostem nemůže danou situaci řešit tím způsobem, že z nemocnice uprchne. Dle současného pojetí krajní nouze se navíc nemůže ani zmocnit drahého léku, který by jej mohl ochránit. Kvůli jeho postavení tak bude preferován zájem na ochranu majetku před zájmem na jeho zdraví, respektive život. Řešení této situace by mohlo představovat omezení této povinnosti pouze na institut omluvné

krajní nouze. Omluvná krajní nouze se přitom užívá již v některých zahraničních právních úpravách, například polské. [15]

Nejsou - li naplněny podmínky, které zákonodárce pro krajní nouze vyžaduje, dochází k jejímu excesu. Ten může být dělen na následující případy:

- 1. Exces intenzivní. K intenzivnímu excesu dochází v situacích, kdy nebyla dodržena podmínka proporcionality. [16] Porovnáván je přitom nejen vztah mezi následkem, který hrozil a následkem, který jednající způsobil, ale i intenzita jejich porušení. [17] Určitý nepoměr mezi těmito dvěma zájmy je v zásadě připuštěn, aby došlo k intenzivnímu excesu, způsobená disproporcionalita musí být zcela zjevná. [18]
- 2. Extenzivní exces. Extenzivní exces vzniká tehdy, když není naplněna podmínka časové souvislosti, tedy jednání je vykonáváno v době, kdy nebezpečí není přímé. Mezi jednáním v krajní nouzi a nebezpečím musí být tedy úzká časová souvislost: „Podmínkou krajní nouze je, že se odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem. Nebezpečí hrozí přímo, jestliže z něho ihned, okamžitě a bezprostředně vyplývá reálná možnost vzniku újmy na chráněném zájmu. Mezi tímto porušením chráněného zájmu, resp. jeho hrozbou, na straně jedné a činem osoby, která jedná v krajní nouzi, na straně druhé musí být i úzká časová souvislost v tom smyslu, že pokud by nenastoupilo jednání v krajní nouzi, nastalo by bez jakéhokoli významnějšího časového odstupu porušení chráněného zájmu.“ [19]
- 3. Osoba byla povinna nebezpečí snášet. O jednání v krajní nouzi se tedy nebude jednat, pokud jednající měl ze zákona povinnost nebezpečí snášet. [20]
- 4. Byla porušena zásada subsidiarity. Přirozeně ovšem, a to jako určité odlehčení dané povinnosti, se přihlíží k obráncovým možnostem. [21]

Na excesy z krajní nouze je možné aplikovat celou řadu zákonných ustanovení. Prvním z těchto ustanovení, které se výslovně excesem z krajní nouze zaobírá, je § 41 písm. g trestního zákoníku, podle kterého „spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost,“ [22] a to v rámci polehčujících okolností, které slouží soudům jako vodítko pro ukládání druhu a výměry trestu. Na tomto místě bych ráda zmínila, že při hodnocení polehčujících okolností není důležité jen jejich množství, například že kromě polehčujících okolností dle § 41 písm. g trestního zákoníku zde budou dány i okolnosti jiné, ale i jejich význam a dosah. Soud tak v případě excesu z krajní nouze jakožto polehčující okolnosti bude muset bedlivě zkoumat její váhu. [23]

V rámci polehčujících okolností však může připadat v úvahu ještě jedna okolnost, která, ač exces z krajní nouze přímo nezmiňuje, je na něho použitelná. Jedná se o polehčující okolnost dle ustanovení § 41 písm. b trestního zákoníku, podle kterého soud přihlédne zejména k tomu, že pachatel „spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností“. [24] V této souvislosti bych vymezila tři pojmy, které tato definice užívá:

- Předně se bude jednat o silné rozrušení. Silným rozrušením je takové duševní rozpoložení pachatele, které „nepříznivě ovlivňuje rozumovou nebo volní složku jednání pachatele a snižuje míru jeho zavinění v takovém rozsahu, že to má vliv na snížení závažnosti spáchaného trestného činu“. [25] Silné rozrušení vykazuje určitou podobnost se zmenšenou přičetností, na rozdíl od ní ale nedosahuje takové intenzity. Silné rozrušení může být vyvoláno duševní vyčerpaností, onemocněním, ale i afektem, útokem a jinými okolnostmi.
- Spácháním trestného činu ze soucitu se rozumí skutečnost, že pachatel spáchal trestný čin vzhledem ke svému vztahu k jiné osobě, k níž měl například citové pouto.
- Nedostatek životních zkušeností se projevuje zejména u mladistvých, případně u osob, které jsou věku mladistvému blízké. Nedostatek životních zkušeností může být ovšem důsledkem

nejen nízkého věku, ale i zanedbané výchovy či nedostatečného vzdělání. [26]

Další možnost představuje ustanovení § 58 odst. 6 trestního zákoníku: „Soud může snížit trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby také tehdy, jestliže pachatel jednal v právním omylu, ale mohl se tohoto omylu vyvarovat (§ 19 odst. 2), spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky krajní nouze (§ 28) nebo nutné obrany (§ 29), anebo překročil meze přípustného rizika (§ 31) nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost.“ [27] Mimořádné snížení trestu odnětí svobody představuje prostředek individualizace trestu soudy, prostřednictvím ustanovení § 58 odst. 6 tak dochází k určitému privilegování excesů z krajní nouze.

Na excesy z krajní nouze je dále možné v určitých situacích vztáhnout ustanovení § 26 a 27 trestního zákoníku o nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti (například v situacích, kdy bude duševní rozrušení jednatelova natolik silné, že u něho dojde ke snížení rozpoznávací a ovládací složky) či ustanovení § 46 a násl. trestního zákoníku o možnosti upustit od potrestání.

V některých případech se mohou na jednání, které je excesem z krajní nouze, vztahovat i privilegované skutkové podstaty trestných činů. Tak je tomu například u trestného činu zabití dle ustanovení § 141 trestního zákoníku, dle jehož odst. 1 „Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.“ [28] Ustanovení § 141 trestního zákoníku zakotvuje privilegovanou skutkovou podstatu k trestnému činu vraždy známou v mnohých zahraničních právních úpravách (například Švýcarsko, Polsko, Rakousko). Trestný čin zabití v sobě v podstatě zahrnuje dvě kategorie privilegovaných skutkových okolností, a to jednání ve stavu silného rozrušení z omluvitelného hnutí mysli a dále v důsledku předchozí zavrženíhodné provokace ze strany poškozeného. Co je vnímáno pod pojmem „silné rozrušení“ jsem vymezila již výše, nyní bych se zaměřila na označení „předchozí zavrženíhodného jednání“. Za to je považováno určité bezcitné chování poškozeného, které svědčí o jeho neúctě k ostatním osobám či ke společnosti. V praxi se může jednat o osobu, která dlouhodobě pachatele týrá a kterou pachatel na základě tohoto jejího jednání usmrtí. Silného rozrušení v tomto případě není potřeba. [29] Jak vyplývá z tohoto krátkého výkladu, trestný čin zabití tedy napomáhá mimo jiné určitým mírnějším způsobem postihovat osoby, které se usmrcení jiného dopustí z relativně ospravedlňujícího důvodu. Ačkoliv se tedy nejedná přímo o ustanovení výslovně na exces na krajní nouzi dopadající, bude pro něj v mnohých případech dobře využitelný.

Na podobném principu jako v případě trestného činu zabití může být v případě ublížení na zdraví exces z krajní nouze řešen i prostřednictvím § 146a trestního zákoníku, který upravuje ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky.

Shrnu - li výše uvedené poznatky, krajní nouze je institutem, který zabezpečuje v určitých případech osobám, které by byly jinak stíženy trestněprávní odpovědností, vyloučení této odpovědnosti. To je ovšem možné jen za splnění předpokladů v trestním zákoníku vymezených. Dojde - li k jejich vybočení, odpovědnost těchto osob za případný exces není vyloučena.

Mgr. Lucie Luxová

e-mail: L.Luxova@seznam.cz

-
- [1] Zákon č. [40/2009](#) Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- [2] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník komentář, I. Díl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 321 - 322. ISBN: 978-80-7400-109-3
- [3] JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 243 - 244. ISBN 978-80-87212-49-3
- [4] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník komentář, I. Díl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 323 - 324. ISBN: 978-80-7400-109-3
- [5] Příkladem lze pojetí, že i proti dítěti, nepřičetné osobě či osobě jednající ve skutkovém omylu je nutná obrana připuštěna, nalézt například v: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 331. ISBN 978-80-87212-49-3, JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 247. ISBN 978-80-87212-49-3 či NÝVLTOVÁ, Iveta. Objektivní a subjektivní koncepce protiprávnosti útoku a jejich vztah k právnímu posouzení obrany proti útoku osob trestně neodpovědných. Trestněprávní revue, 2003, č. 7, s. 204.
- [6] ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 331. ISBN: 978-80-7400-109-3
- [7] NÁCHODSKÝ, Zdeněk. Nebojte se bránit. 1. vyd. Praha: ARMEX PUBLISHING s.r.o., 2006, s. 27. ISBN 8086795438
- [8] JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 243. ISBN 978-80-87212-49-3
- [9] Rozsudek krajského soudu v Plzni sp.zn. 6 To 606/2001
- [10] Tento názor sdílí nicméně i soudní rozhodovací praxe, příkladem lze uvést Uznesenie Najvyššieho súdu SSR ze dne 11. prosince 1980, R 20/1982.
- [11] JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 246. ISBN 978-80-87212-49-3
- [12] Uznesenie Najvyššieho súdu SSR ze dne 11. prosince 1980, R 20/1982
- [13] ŠIANSKÁ, Adéla. Nutná obrana a krajní nouze v trestním právu [online]. Můj právník.cz, 2014 [cit. 2015-03-10]. Dostupné na www, k dispozici >>> [zde](#).
- [14] VANTUCH, Pavel. Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb [online]. Právní rádce, 2009 [cit. 2015-03-10]. Dostupné na www, k dispozici >>> [zde](#).
- [15] JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 244 - 245. ISBN 978-80-87212-49-3
- [16] JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 248. ISBN 978-80-87212-49-3
- [17] Uznesenie Najvyššieho súdu SSR sp. zn. 3 To 72/80
- [18] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16. srpna 1971, sp.zn. 3 Tz 54/71
- [19] Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 06. října 2005, sp. zn. 7 Tdo 1235/2005
- [20] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník komentář, I. Díl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 324. ISBN: 978-80-7400-109-3
- [21] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 3 Tz 54/71
- [22] Zákon č. [40/2009](#) Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- [23] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník komentář, I. Díl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 466 - 467. ISBN: 978-80-7400-109-3
- [24] Zákon č. [40/2009](#) Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- [25] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník komentář, I. Díl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 465. ISBN: 978-80-7400-109-3
- [26] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník komentář, I. Díl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 464 -

465. ISBN: 978-80-7400-109-3

[27] Zákon č. [40/2009](#) Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

[28] Zákon č. [40/2009](#) Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

[29] ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní zákoník komentář, I. Díl. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1325 - 1330. ISBN: 978-80-7400-109-3

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Změna způsobu určování výše peněžité pomoci obětem: Řešení všech dosavadních problémů?](#)
- [Uplatnění adhezního nároku v trestním řízení a správním řízení](#)
- [Novela § 196 trestního zákoníku: racionální korekce, nebo oslabení ochrany dítěte?](#)
- [Vybrané aspekty trestného činu podvodu podle § 209 TrZ ve světle judikatury](#)
- [Zásadní novinky v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob v roce 2026](#)
- [Kauza Skender Bojku: Putativní nutná obrana optikou ÚS](#)
- [Novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob](#)
- [Nový zákon o zbraních a střelivu](#)
- [Dětský certifikát](#)
- [Přerušování výkonu trestu odnětí svobody ze zdravotních důvodů](#)
- [Trestněprávní odpovědnost členů zastupitelstva při nakládání s nepotřebným majetkem](#)